

УДК 378:364-43

СПІВАК Ярослав

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розкрито сутнісні характеристики неформальної освіти як вектору професійної самореалізації особистості. Проаналізовано сучасний стан професійної підготовки фахівців в галузі соціальної роботи. Досліджено неформальну освіту, як всесвітньо визнаний компонент неперервної освіти. Окреслено сутність поняття «неформальна освіта» у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Здійснено аналіз комплексної структури, змісту неформальної системи соціальної освіти, як особливого соціального інституту у наукових дослідженнях. Виокремлено види неформальної освіти: професійні курси, тренінги, громадянська освіта, онлайн освіта (МООС), професійні стажування тощо. Проаналізовано нормативні документи, які регламентують діяльність неформальної освіти у вітчизняному та міжнародному освітніх просторах. Запропоновано перспективні напрями щодо розширення застосування неформальної освіти в сучасному українському суспільстві: сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг; можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок та ін. Висвітлено наукові доробки щодо розвитку та становлення неформальної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, професійна підготовка, освіта, освітня система, громадянська освіта, самореалізація особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан професійної підготовки фахівців перебуває на етапі якісних змін, визначення та актуалізації ефективних важелів професійної самореалізації кожного, відповідно до викликів часу.

Неформальна освіта, як всесвітньо визнаний компонент неперервної освіти, є достатньо новим для української наукової думки у контексті як власне змісту категорії, так і методології та практики її організації.

© Співак Я., 2019

Означене детерміновано дією низки чинників, що утруднюють уживання категорії «неформальна освіта» у вітчизняних дослідженнях.

Зазначимо, оскільки категорія має англomовне походження, існують розбіжності в її визначенні, перекладі, співвіднесенні з іншими, більш усталеними термінами і поняттями. Крім того, в українській нормативно-правовій базі галузі освіти категорія не є регламентованою. Різновекторний досвід організації неформальної освіти не є системним, що не дозволяє формулювати його закономірності або тенденції. Відтак, це значно актуалізує наукові дослідження щодо сутності та змісту неформальної освіти, зокрема, на основі компаративного аналізу досвіду країн, чиї здобутки щодо організації неформальної освіти є вагомими і можуть бути цікавими для сучасної освітньої теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Система освіти як предмет наукових інтересів вивчається, насамперед, у площині соціології освіти (М. Лукашевич, В. Солодков, Е. Якуба й ін.) та характеризується, передусім, з позицій системного підходу (В. Циба, В. Якунін й ін.). Освітні та педагогічні інновації як інструменти соціального розвитку представлено у роботах І. Дичківської. Неформальна освіта як особливий різновид новітніх педагогічних систем розкрита у працях Е. Гусейнової, Ю. Лук'янової, Л. Сігаєвої, Т. Ткач та ін. Проте, комплексно структура, зміст системи освіти, як особливого соціального інституту, у наукових дослідженнях не представлена. Поза увагою теоретиків освіти залишається місце неформальної освіти в сучасному процесі професійної підготовки фахівців.

Формулювання цілей статті. Мета статті - теоретично дослідити становлення та розвиток неформальної освіти у вітчизняному та міжнародному освітніх просторах, виокремити перспективні шляхи діяльності неформальної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пріоритетом неформальної освіти є те, що вона є альтернативою та доповненням до формальної освіти, зокрема, у процесі навчання людини протягом всього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх і призначена для осіб будь-якого віку, але не обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів та семінарів. Неформальна освіта зазвичай веде до отримання кваліфікацій, що не визнаються як формальні відповідними національними органами

управління освітою, або взагалі не передбачає надання кваліфікацій. Неформальна освіта може охоплювати програми, що сприяють грамотності дорослих і молоді, освіту для дітей, що не відвідують школу, формують життєві та професійні навички, спрямовані на соціальний або культурний розвиток. Відтак, неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, спланована власне суб'єктом освітньої діяльності.

Зауважимо, «non-formaleducation» найчастіше стосується освітніх систем, а «non-formallearning» – осіб, що здобувають освіту, і зокрема, результатів їх навчання. Очевидно, що в законі доречно використовувати еквівалент більш загального «non-formaleducation». У згаданому освітньому глосарії ЮНЕСКО наведено такі визначення: education – процеси, за допомогою яких суспільство свідомо передає від покоління до покоління накопичені інформацію, знання, розуміння, ставлення, цінності, навички, компетентності, зразки поведінки. Це передбачає комунікацію, спроектовану для забезпечення «learning» [3;4]. Learning – індивідуальне здобуття чи вдосконалення інформації, знань, розумінь, ставлень, цінностей, навичок, компетентностей, зразків поведінки через досвід, практику, вивчення чи інструктаж. Розуміння поняття «education» в Глосарії загалом відповідає одному з поширених значень терміну «освіта» в україномовній фаховій літературі [3;4].

Продуктивною є позиція І. Зайченко [2] щодо розуміння освіти як «суспільно організованого і нормованого процесу (і його результату) постійної передачі попередніми поколіннями наступним соціально значущого досвіду, який в онтогенетичному плані становлення особистості є її генетичною програмою і соціалізацією». Безперечно, існують і інші розуміння, тлумачення означеного феномену.

За Енциклопедією освіти «освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [3]. Таке розуміння за глосарієм ЮНЕСКО, мабуть є ближчим до «learning», ніж до «education».

Варто зазначити, Концепція неформальної освіти почала розвиватися на початку 1970-х років, хоча деякі джерела [9] відраховують її існування ще від XIX ст.

Доцільно взяти до уваги, що сьогодні на сайті законодавства Європейського Союзу можна знайти декілька сотень документів, що так чи інакше стосуються неформальної та інформальної освіти. Перший з них був ухвалений майже 30 років тому [10]. Зокрема, він закликав уряди країн, що

розвиваються, реалізовувати програми, які сприяють забезпеченню рівних можливостей в освіті і професійній підготовці для жінок, у тому числі через неформальну освіту. Резолюція про значення формальної та інформальної освіти в рамках європейської молодіжної сфери [11] підкреслює важливість цих видів освіти для досягнення нових стратегічних цілей, пов'язаних із зміцненням зайнятості, економічними реформами та соціальною єдністю, як невід'ємними складовими економіки, що базується на знаннях.

Науковець І. Пекар зазначає [15], що неформальна освіта пропонує «альтернативні форми навчання та новий зміст, які допомагають людям пристосуватися до постійних трансформацій суспільства. В багатьох європейських країнах неформальна освіта позиціонується у сфері громадянської освіти і спрямована на створення умов для формування демократично орієнтованого громадянина. Як будувати суспільство, де є місце для всіх, чому важливо брати на себе відповідальність за процеси, які відбуваються навколо, і як це робити, як бути громадянином не тільки де-юре, але і де-факто – ці питання стали лейтмотивом програм неформальної освіти в Європі».

У науковому обігу зазначені наступні види неформальної освіти: Професійні курси/тренінги - це тренінги та семінари для робітників компаній з підвищення кваліфікацій та здобуття нових навичок. Як правило, професійні курси проводяться в короткі періоди та в умовах "безпечного простору". За цільовою аудиторією, професійні курси поділяються на корпоративні (за які платить працедавець) та індивідуальні (за які платить той, що здобуває освіту).

Громадянська освіта - готує населення країни, особливо молодь, виконувати свою роль як громадян. Одна з найвідоміших теоретиків громадянської освіти Емі Гутман визначає її як «культивування чеснот, знань і навичок, необхідних для участі у політичному та соціальному житті». При цьому громадянська освіта включає в себе неформальні соціальні інститути (сім'ї, громади, бібліотеки, церкви, громадські організації, профспілки, спортивні команди, виборчі кампанії, ЗМІ тощо).

Онлайн освіта (МООС) - це інтернет-курс з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через інтернет. На додаток до традиційних матеріалів навчального курсу, такі як відео, читання, і домашніх завдань, МООС надає можливість використання інтерактивного форуму користувачів, які допомагають створити спільноту студентів, викладачів та асистентів. Це одна із найновіших форм дистанційного навчання, яка активно розвивається у світовій освіті. Подібні сайти розраховані на студентів різних попередніх рівнів підготовки — як новачків, так і досвідчених фахівців.

Професійні стажування – навчання персоналу на робочому місці під керівництвом відповідальної особи після теоретичної підготовки або одночасно з нею з метою практичного оволодіння спеціальністю, адаптації до об'єктів обслуговування та керування, набуття навичок швидкого орієнтування на робочому місці та інших прийомів роботи [3].

Зауважимо, неформальна освіта ґрунтується на трьох важливих засадах:

«Вчитися в дії» – отримання різних вмінь під час практичної діяльності. Цей принцип реалізується на практиці в першу чергу, через велику кількість практичних вправ та обов'язкове опрацювання теоретичного матеріалу на практичному ґрунті (наприклад, через роботу в малих групах чи в рольових іграх);

«Вчитися взаємодіяти» – цей принцип передбачає навчання роботі в команді та спонукання до співпраці з оточенням. Мультиплікаторам у сфері неформальної освіти важливо пам'ятати, що люди найбільш ефективно навчаються у групах та один від одного. Використання роботи в малих групах на будь-якому тренінгу, що дає великий простір для горизонтального навчання всередині групи;

«Вчитися вчитися» – отримання навичок пошуку та обробки інформації, а також вмінь аналізувати власний досвід та отримувати з нього живі знання [3].

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинена в Європі і сприймається європейськими роботодавцями на рівні з формальною освітою.

У планетарній цивілізації кожна країна світу проходить свій шлях розвитку, що накладає відбиток на становлення національної системи освіти. В умовах інтеграцій країн у спільне освітнє і наукове середовище важливого значення набуває узгодження на міжнародному рівні основних положень і понять у галузі освіти. На рівні суспільного розвитку наш світ загалом стає все більш дуалістичним. З одного боку, пропагуються демократія і плюралізм, а з іншого боку, культивується національна самобутність та навіть певний догматизм у релігійних, сексуальних та гендерних питаннях. Формальна освіта не завжди здатна навчити адекватному способу існування в таких неоднозначних умовах і ще рідше формує компетенції, необхідні сучасному громадянину для гармонійної комунікації в суспільстві. Відтак, в багатьох європейських державах неформальна освіта все частіше позиціонується, в першу чергу, у сфері громадянської освіти або освіти для демократичного громадянства.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000 р.) зазначено: «Досі при формуванні політики в галузі освіти враховувалася

лише формальна освіта, а іншим двом категоріям не надавалося практично жодної уваги. Континуум неперервної освіти робить неформальну та формальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання» [3].

Синтез наукових доробків [1;2;3;5;7] свідчить, що в Україні існування неформальної освіти охоплює наступні галузі: позашкільна освіта; післядипломна освіта та освіта дорослих; громадянська освіта (різнопланова діяльність громадських організацій); шкільне та студентське самоврядування (через можливість набуття управлінських, організаторських, комунікативних та ін. умінь); освітні ініціативи, спрямовані на розвиток додаткових умінь та навичок (комп'ютерні та мовні курси, гуртки за інтересами тощо). Останнім часом розпочали роботу кілька університетів третього віку, що надають освітні послуги старшим особам.

Означене дає підстави щодо позиції про розширення застосування неформальної освіти, яке може бути корисним:

- для суспільства в цілому (сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; вирішення проблеми дозвілля молоді та осіб похилого віку);

- для формальної освіти (можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг, задовольняючи вимоги учнів, робітників та роботодавців і доповнюючи освітні пропозиції; зростання мотивації учасників освітнього процесу, їх особистісної зацікавленості);

- для учасників (можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок; виховання почуття причетності, солідарності; оптимальне поєднання свободи і відповідальності; можливість самостійного вибору часу, місця, тривалості навчання) [3].

Зазначимо, загальноосвітова тенденція сьогодення – рух до зближення та взаємодоповнення формальної та неформальної освіти замість конкуренції між ними. Неформальна освіта може бути полігоном для випробування методик та інструментів, котрі згодом може взяти на озброєння формалізована освіта. Але не слід забувати, що, на відміну від формальної освіти, неформальна освіта є необов'язковою та добровільною, а значить – не може замінити чи витіснити існуючу освітню інфраструктуру. Відтак, потребують системного наукового дослідження механізми взаємодії усіх трьох гілок освіти – формальної, неформальної та інформальної, законодавче врегулювання можливостей ціложиттєвої освіти та навчання в Україні, європейське та міжнародне співробітництво в галузі освіти, обмін досвідом, взаємодія між державними, недержавними та громадськими організаціями, що задіяні в сфері освіти.

Останнім часом основним принципом діяльності освітніх систем розвинених країн – є залучення громадянина до навчання, яке триває

постійно, все життя. Розвиток неперервного навчання разом із формуванням суспільства знань стає одним із соціальних наслідків глобалізації та інформатизації. Освіта більше не може обмежуватися кількома роками чи навіть десятиліттями на початку життя людини, оскільки безперервне оновлення інформації вимагає постійного самовдосконалення для досягнення життєвого успіху.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, незаперечним є те, що становлення і розвиток неформальної освіти залежить від економічної, політичної, соціальної ситуації у країні. Основними провайдерами неформальної освіти виступають громадські об'єднання, освітні заклади та професійні спілки. Країнам з розвинутою системою неформальної освіти притаманна досконала нормативно-правова база та державні механізми її забезпечення. Країни, у яких неформальна освіта перебуває на етапі становлення, характеризуються інтересом науковців щодо визначення сутності, змісту та потенціалу неформальної освіти, а також практиків щодо апробації досвіду неформального навчання як інноваційного.

Таким чином, дослідження та аналіз ряду наукових доробків щодо розвитку та становлення неформальної освіти дає підстави стверджувати, що в умовах сьогодення неформальна освіта є важливим і ефективним вектором професійної та життєвої самореалізації особистості, суттєвим сегментом освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиоглу М. Неформальное образование в республике Азербайджан // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

2. Барабаш О. Специфіка організації неперервної освіти у Канаді // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 40–45.

3. Василенко Н. Г. Стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформального професійного навчання в Україні // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. Ч. 2 / уклад.: Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с. – С. 130–138.

4. Вятярис В. Исследование удовлетворения потребностей взрослых учащихся: на примере Каунасского центра обучения взрослых // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : мат. VII Міжнар. наук.-

практ. конф. (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с. – С. 25–34.

5. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС // Педагогічні науки. – 2016. – № 54. – С. 31–36.

6. Горук Н. М. Проблеми неформальної освіти жінок у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Горук Наталія Михайлівна. – Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2011. – 20 с.

7. Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В. Д. Давидова. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. – 20 с.

8. Закон України “Про професійний розвиток працівників” від 12.01.2012 № 4312-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>. – Назва з екрана.

9. Калашян В. Неформальное образование: Вызовы и возможности развития. Законодательная база неформального образования в Республике Армения // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

10. Карпиевич Д. Субъекты неформального образования: ключевые игроки и возможные направления для сотрудничества : мат. круглого стола “Улучшению качества жизни белорусов может способствовать развитие сферы неформального образования” / Д. Карпиевич // Адукатар. – 2018. – № 2 (16). – С. 8–10.

11. Лабода С. Неформальное образование в Белоруси: провайдеры, ключевые тенденции и перспективы для будущего // Неформальное образование для региональных демократических трансформаций : исследование / под общ. ред. Д. Карпиевича и Г. Усатенко. – К. : Фонд “Европа XXI”, 2012. – 176 с.

12. Лазаренко О. Філософія освіти дорослих в контексті практичної парадигми позитивного навчання: європейський приклад для України // Філософія освіти. – 2017. – № 1–2 (10). – С. 255–265.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2019.

СПИВАК Ярослав

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільного образоваия и соціальної роботи ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ул. Г. Батюка, 19, м. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ВЕКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме: В статье раскрыты сущностные характеристики неформального образования как вектора профессиональной самореализации личности. Проанализировано современное состояние профессиональной подготовки специалистов в области социальной работы. Исследовано неформальное образование, как всемирно признанный компонент непрерывного образования. Определены сущность понятия «неформальное образование» в отечественных и зарубежных исследованиях. Осуществлен анализ комплексной структуры, содержания неформальной системы социального образования, как особого социального института в научных исследованиях. Выделены виды неформального образования: профессиональные курсы, тренинги, гражданское образование, онлайн образование (МООС), профессиональные стажировки и тому подобное. Проанализированы нормативные документы, регламентирующие деятельность неформального образования в отечественном и международном образовательных пространствах. Предложены перспективные направления по расширению применения неформального образования в современном украинском обществе: содействие демократизации, развития гражданского общества, общественной активности и лидерства; возможность гибко и быстро реагировать на потребности рынка труда и услуг; возможность самосовершенствования и воспитания самооценки; развитие гражданских навыков и др. Освещены научные труды по развитию и становления неформального образования.

Ключевые слова: неформальное образование, профессиональная подготовка, образование, образовательная система, гражданское образование, самореализация личности.

SPIVAK Yaroslav

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Preschool Education and Social Work Donbas State Pedagogical University, Sloviansk, Ukraine

G. Batyuk Str, 19, Sloviansk, Donets'ka oblast, 84116

E-mail: yaroslavspivak777@gmail.com

NON-FORMAL EDUCATION AS A VECTOR OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF PERSONALITY

Abstract. Introduction. The article deals with the essential characteristics of non-formal education as a vector of professional self-realization of a person. The current state of professional training of specialists in the field of social work is analyzed. Non-formal education is studied as an internationally recognized component of lifelong education. The essence of the

concept of “non-formal education” in domestic and foreign studies is determined. The analysis of the complex structure and content of the informal system of social education as a special social institution in scientific research is carried out. The types of non-formal education are distinguished: professional courses, trainings, civic education, online education (MOOC), professional internships and the like. The regulatory documents governing the activities of non-formal education in domestic and international educational spaces are analyzed. Promising areas for expanding the use of non-formal education in modern Ukrainian society are proposed: promoting democratization, the development of civil society, social activity and leadership; the ability to flexibly and quickly respond to the needs of the labor market and services; the possibility of self-improvement and self-esteem education; development of civic skills, etc. Scientific works on the development and formation of non-formal education are highlighted.

Analysis of publications. The system of education as a subject of scientific interests is studied, first of all, in the field of sociology of education (M. Lukashevich, V. Solodkov, E. Yakuba, etc.) and is characterized, first of all, from the standpoint of the systematic approach (V. Tsyba, V. Yakunin, etc.). Educational and pedagogical innovations as instruments of social development are presented in the works of I. Dychkivska. Informal education as a special kind of new pedagogical systems is revealed in the works of E. Huseynov, Y. Lukyanov, L. Sigaeva, T. Tkach and others.

Purpose. The purpose of the article is to theoretically investigate the formation and development of non-formal education in national and international educational spaces, to identify perspective ways of non-formal education in Ukraine.

Results. The priority of non-formal education is that it is an alternative and complement to formal education, particularly in the process of lifelong learning. Often, it is designed to guarantee the right of access to education for all and is intended for people of all ages, but does not necessarily imply a continuous path to education. In particular, these may be short-term or low-intensity programs provided in the form of short courses, workshops and seminars.

Non-formal education can cover programs that promote literacy for adults and young people, education for out-of-school children, shaping life and professional skills aimed at social or cultural development. Therefore, non-formal education is an education that is institutionalized, planned by the entity itself.

It is worth noting that the concept of non-formal education began to develop in the early 1970s, although some sources [9] trace its existence back to the nineteenth century.

In planetary civilization, every country in the world goes on its own path of development, which imprints on the formation of the national education

system. In the context of the integration of countries into the common educational and scientific environment, it is important to harmonize internationally the basic principles and concepts in the field of education.

Conclusion. Thus, the research and analysis of a number of scientific achievements in the development and development of non-formal education gives grounds to argue that, in the current context, non-formal education is an important and effective vector of professional and vital self-realization of the individual, an essential segment of the educational environment.

Key words: non-formal education, vocational training, education, educational system, civic education, self-realization of personality.

REFERENCES

1. Alyohlu M. (2012) Neformalnoe obrazovanye v respublyke Azerbaidzhan [Non-formal education in the Republic of Azerbaijan] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi: yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha y H. Usatenko. – K. : Fond «Evropa XXI», 176. [in Russian].
2. Barabash O. (2012) Spetsyfika orhanizatsii neperervnoi osvity u Kanadi [The specifics of continuing education in Canada] Porivnialna profesiina pedahohika, 1, 40–45. [in Ukrainian].
3. Vasylenko N. H. (2014) Stan i problemy zaprovadzhennia systemy vyznannia rezultativ neformalnoho profesiinoho navchannia v Ukraini [Status and problems of implementation of the system of recognition of the results of non-formal vocational training in Ukraine] Aktualni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti: mat. VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv): u 2 ch. – K.: IPK DSZU, 2 / uklad.: L. M. Kapchenko, S.O.Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K.: IPK DSZU, 130–138. [in Ukrainian].
4. Viatiarys V. (2014) Yssledovanye udovletvorenyia potrebnosti vzroslykh uchashchykhsia: na prymere Kaunasskoho tsentra obuchenya vzroslykh [Study on meeting the needs of adult students: the example of the Kaunas Adult Education Center] Aktualni problemy profesiinoy oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti : mat. VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (28 zhovtnia 2014 r., m. Kyiv): u 2 ch. – K. : IPK DSZU, 2014. Ch. 2 / uklad. : L. M. Kapchenko, S. O. Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. – K.: IPK DSZU, 25–34. [in Russian].
5. Honcharuk A. (2016) Neformalna osvita doroslykh u krainakh YeS [Non-formal adult education in EU countries] Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences, 54, 31–36. [in Ukrainian].
6. Horuk N. M. (2011) Problemy neformalnoi osvity zhinok u SShA [Problems of non-formal education for women in the United States]. Extended

abstract of candidate's thesis. Drohobych: Drohobytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet im. I. Franka. [in Ukrainian].

7. Davydova V. D. (2008) Neformalna osvita doroslykh u navchalnykh hurtkakh Shvetsii [Non-formal adult education in educational circles in Sweden]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskyi nats. un-t im. T.Shevchenka. [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro profesiinyi rozvytok pratsivnykiv» [Law of Ukraine “On Professional Development of Employees] vid 12.01.2012 # 4312-VI (2012) Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> [in Ukrainian].

9. Kalashian V. (2012) Neformalnoe obrazovanye: Vyzovy y vozmozhnomy razvytya. Zakonodatelnaia baza neformalnoho obrazovanyia v Respublyke Armenyia [Non-formal education: Challenges and opportunities for development. The legal framework of non-formal education in the Republic of Armenia] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi : yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha y H. Usatenko. – K. : Fond «Evropa XXI», 176.[in Russian].

10. Karpyevych D. (2018) Subjekty neformalnoho obrazovanyia: kliuchevyie yhroky y vozmozhnye napravlenyia dlia sotrudnychestva [Subjects of non-formal education: key players and possible areas for cooperation]: mat. kruhloho stola «Uluchshenyiu kachestva zhyzny belarusov mozhet sposobstvovat razvytye sfery neformalnoho obrazovanyia», Adukat, 2 (16),8–10. [in Russian].

11. Laboda S. (2012) Neformalnoe obrazovaniye v Belorusi: provaidery, kliuchevie tendentsyy y perspektyvy dlia budushcheho [Non-formal education in Belarus: providers, key trends and prospects for the future] Neformalnoe obrazovanye dlia rehyonalnykh demokratycheskykh transformatsyi: yssledovanye / pod obshch. red. D. Karpyevycha yH. Usatenko. – K.: Fond «Evropa XXI», 176. [in Russian].

12. Lazarenko O. (2017) Filosofiia osvity doroslykh v konteksti praktychnoi paradyhmy pozhyttievoho navchannia: yevropeyskyi pryklad dlia Ukrainy [The Adult Education Philosophy in the Context of the Practical Lifelong Learning Paradigm: A European Example for Ukraine] Filosofiia osvity – The philosophy of education 1–2 (10), 255–265, 52–59. [in Ukrainian].

(англійською переклала О. Радзієвська - доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).